

JANEZ ŠVANJCER, PREPOZNO

Prozne sestavke Janeza Švanjcerja smo doslej poznali predvsem po njegovem sodelovanju v mariborski reviji *Nova obzorja*, letos pa se nam je predstavil s svojim prvim samostojnim romanom.* Švanjcerjeva zgodba zajema snov iz sodobnega vaškega življenja, prikazuje ga z aspekta, ki ima v naši realistični tradiciji že močne korenine. Pri tem njegov osnovni odnos do sveta nima tipičnih znamenj časovne resničnosti, ker bi se zgodba, z nekaterimi vnanjimi modifikacijami, lahko godila tudi petdeset let nazaj: Zaradi premalo determiniranega razmerja do sodobne stvarnosti je pričujoče Švanjcerjevo delo odrezano od svoje tvorne podlage in se je izrodilo v pretežno tendenčno pisanje.

Fabula je enostavna: Mestno dekle (Silva) odide po diplomi na učiteljsišču na svoje prvo službeno mesto v hribovsko vas Zaselek. Spočetka se vsa posveti delu v šoli, nekega dne pa se v bližnji planinski koči seznanj s kmečkimi fantom (Petrom), čevljarjem, s katerim zanosi. Sledi civilna poroka, ki zlasti bode v oči vaše tercialke. Ko se rodi otrok, ga brez matrine vednosti odnesejo h krstu. Peter se ženi vedno bolj odtuja. Ko Silva dožene, da jo vara, ga zapusti in preživi nekaj dni v mestu. Na koncu se vrne v vas. Peter si jo skuša spet pridobiti, toda njena ljubezen je mrtva.

Tematika, tako zasnovana, kot je, brez dvoma zahteva precejšnje poznavanje človekove duševnosti, kar pa je Švanjcer zvečine obšel in nadomestil z deskripcijo. Zategadelj so njegovi junaki blede, površno nakazani in njihova dejanja v večini primerov pogrešajo večje psihološke dokumentarnosti. Ker se avtor ne pomudi pri njih s kreativno poglobljeno psihološko analizo, mu nikoli ne uspe spojiti vzročnosti in posledičnosti v emocionalno in miselno bogato dogajanje. Osebe morajo razkrivati njihova dejanja. Duhovna komunikacija med njimi in njihovim delom je preneznatna, da bi se bralcu predstavile kompleksno, z vsemi svojimi razmerji do sveta, zategadelj je vse avtorjevo prizadevanje po avtentičnem prikazovanju resničnosti vnaprej obsojeno na neuspeh.

Švanjcerjev odnos do snovi in do junakov je vsiljivo načelen. Glavna junakinja Silva je moralno neoporečen lik in kot tak merilo za zablode in napake ostalih. Velika piščeva popustljivost do Silve prižene njene kvalitete v dvomljivo luč, ko se junakinja zelo lahkomišlno in naivno prepusti Petru. Tudi njena zakonska tragedija je preveč principialna in premalo življenjska, da bi bila prepričljiva. V razmeroma neizrazitem ambientu izstopajo malce karikirani liki vaških tercialk. Tudi Petrova podoba je glede na ostale bliže resničnosti.

Avtorjeva nesposobnost za psihološko interpretacijo zlasti izstopa v monologih, ki so zvečine močno retorični in vsebinsko medli. Monolog bi po pravilu moral odkrivati tiste emocionalne in miselne poteze junakov, ki se v njihovih dejanjih niso do kraja izrazile; to pa zahteva poleg poznavanja človeške duševnosti tudi močan umetniški potencial, zato je monolog izredno pomembno. hkrati pa tudi zelo zahtevno izpovedno sredstvo. Vsekakor pa je bil sila trd oreh za Švanjcerjeve kreativne možnosti, ki so omejene tudi z dokaj neučinkovitim, časnikarsko popačenim realističnim izrazom. Zato v njem zaman iščemo inventivnega blišča.

* Janez Švanjcer, *Prepozno*. Opremil Janez Vidic. Izdala Založba Obzorja v Mariboru 1962.

Zgradba romana je kronikalna. V želji po čim večji plastičnosti dopušča Svanjcer v kompoziciji retrospektivne vstavke, ki so zvečine močno deklarativni, kar linearno zasnovano zgodbo večkrat bremeni, posebno še tedaj, kadar se avtorju ne posreči, da bi jih organsko vključil v tekočo pripoved. Z gostobesednimi opisi skuša kar najadekvatneje predstaviti različne življenjske situacije, doseže pa kajpa ravno nasprotno, ker se pripoved razvodeni v umetniško neučinkovito besedovanje. Svanjcerjev roman pogrēša strnjena dogajanja, ker ga motijo neizraziti in nepotrebni vnanji vrinki. Zgodba je izrazno in vsebinsko premalo sublimirana, da bi lahko dovolj sugestivno izražala avtorjeva spoznanja.

Njegov pisateljski jezik je vseskozi odmaknjen kmečkemu ambientu, ki ga popisuje. Pisatelj na debelo uporablja eksklamacije, ki večinoma niso emocionalno utemeljene, ampak so zgolj okrasnega značaja, zlasti v monologu (npr. Glejte si jo, nekdanjo učiteljsnico; glejte si jih ipd.). K njegovim stilnim posebnostim sodi tudi pogostno uporabljanje izrazov, ki bi bili lahko učinkoviti na nekaterih čustveno podprtih mestih, povsem pa so izgubili vrednost, ko so postali piščeva splošna praksa (npr. prhniti, namesto reči; zabrenčati, namesto odgovoriti itd.). Dialogi so pogosto brezbarvni, čeprav bi se v njih morala razodevati akcija, ki bi najbolj prepričljivo osvetljevala značaj oseb. Njihova jezikovna realizacija je prešibka, da bi vsebovala in odkrivala junakove duhovne nianse, ki v prvi vrsti odmerjajo vsebino slehernemu življenjskemu dogajanju. V Svanjcerjevo pisateljsko govorico so se vrinile tudi jezikovne napake, ki še dopolnjujejo končni neugodni vtis o romanu (npr. Čudilo ga je; Ničesar ni samo sebi namen; Dren je tudi tak, da nimaš kam stopiti itd.) .

Svanjcer s svojim delom še zdaleč ni tvorno posegel v problematiko sodobne vasi in je umetniško pomembno interpretiral; njegova pripoved pogrēša prave ustvarjalne sinteze, ki bi ji dajala družbeno pomembnost, čeprav si avtor prizadeva tudi kritično soditi pojave. Toda njegova družbena kritika je zelo odmaknjena časovni resničnosti, zategadelj je zvečine neuspešna in družbeno brezpomembna.

Niko Grafenauer

VIKTOR KONJAR, ODMEVI SAMOTNEGA JUTRA

Poezija Viktorja Konjarja* je v svoji duhovni strukturi današnji resničnosti precej odmaknjena. Pesnikova misel in doživetje imata zelo majhen radij in se skoraj nikoli ne razrasteta v tehtno, s sodobno stvarnostjo tesno prepleteno izpoved. V večini primerov ostaja v mejah deskriptivno izraženih občutij, ki se le ponekod razmahnejo do večjih liričnih dimenzij. Tudi kompozicija kot duhovna hrbtenica zbirke je nepopolna in premalo dognana, da bi knjigi dajala videz enotnosti. Vzrok za to nedvomno tiči v njeni motiviki, v kateri je največkrat zaznaven en sam lirični ton, zato knjiga v celoti izzveni precej monotono.

Razdeljena je na pet močno neenakomernih ciklusov, zaključuje pa se s samostojno, od ostalih s posebnim razdelkom oddeljeno pesmijo. Tematika vseh osemindvajsetih pesmi, kolikor jih zbirka vsebuje, obsega v naši poeziji

* Viktor Konjar, *Odmevi samotnega jutra*. Založba Obzorja. Opremil Janez Vidic. Maribor 1962.